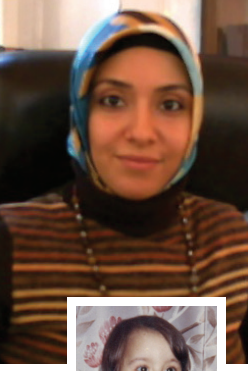

Türkiye’de Halk Edebiyatı Çalışmalarının Başlaması

Neslihan KARAKUŞ*

1 789-1799 Fransız İhtilali ile gelişen modern milliyetçi düşünce 19. yüzyıl başlarından itibaren Avrupa’da, 20. yüzyıl başlarından itibaren ise dünya genelinde egemen olmuştur (Delmas, 1967: 77). Bu düşüncenin Osmanlı Devleti içinde yaşayan çeşitli milletler üzerindeki tesirini azaltmak amacını da içeren Tanzimat Fermanı 1839’da ilan edilmiştir. Türk tarihinde demokratikleşmenin ilk adımı olarak kabul edilen bu fermanla yer alan eşitlik ilkelerine rağmen, Batı’da büyük bir hızla gelişmekte olan milliyetçilik akımının Osmanlı düşünce yapısını etkilemesi önlenememiş ve “halka dönüş” adımları fiilen atılmaya başlanmıştır (Eryılmaz, 1992: 86).

Avrupa’da bu akımın ortaya çıkardığı “millet olgusuna dayalı bir devlet olma” hareketi ile 18. yüzyılda başlayan halk edebiyatı araştırmaları, Türk edebiyatında yüz yıl gecikmeli olarak başlamıştır (Güzel, 2012: 56-58; Oğuz, 2006: 1-50). Halkın asırlardan beri kuşaktan kuşağa sözlü olarak taşıdığı sözlü kültür halk bilimi; bu kültürel kesitin destan, atasözü, masal, tekerleme, efsane, türkü, ağıt, ninni gibi manzum ve mensur verimlerini içeren kısmı da halk edebiyatı olarak nitelendirilmektedir.

Halk edebiyatı, Türkiye’de Osmanlılık ve İslamcılık görüşlerinin uygulama alanının kalmaması ve milliyetçilik akımının gelişmesiyle incelenmeye başlanmış, Cumhuriyet’in ilanıyla çok uluslu bir devletten milliyetçi bir devlet yapısına geçilmesiyle de bilimsel anlamda ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye’deki derleme çalışmalarının başlaması, halk edebiyatı verimlerinin ortaya çıkarılması, bulunan ürünlerin toplanıp yayınlanması, bu sahada bilim kürsülerinin açılması ve çalışmaların sistematik bir düzen alması 19. yüzyılın ortalarını bulmuştur (Güzel, 2012: 59; Oğuz, 2012: 15; Güleç, 2011: 1).

Büyük ölçüde derlenildiği düşünülen sözlü ve yazılı halk edebiyatı ürünleri “avam”a ait olduğu için uzun süre kabul görmemiş, önemsenmemiştir (Çobanoğlu: 2009: 9). Günümüzde bile bu görüşü benimseyen akademisyen ve aydınlar bulunmaktadır. Halk türkülerini küçümseyip onlardaki zarif tutkuyu hissedemeyen, fıkralardaki ince zekâyı göremeyen, masallardaki motifleri fark etmeyen, destanlardaki kahramanlık nağmelerini duymayan, anlamayan, düşünmeyen yazar ve aydınlarımız vardır.

* Yrd. Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.

Gerek ülkemizdeki halk edebiyatı çalışmalarının gecikmesi ve gerekse bu çalışmaların bazı akademik çevreler tarafından değer görmemesi Türkiye'deki halk edebiyatı araştırmalarını geciktirmiş ve yavaşlatmıştır. Bu verimlerin sadece belli siyasi düşüncelere atfedilmesi toplum genelinde kabul görmelerini de olumsuz olarak etkilemiştir. Bir kısım aydınlar Türk halk edebiyatının sözlü ve yazılı kültür kaynakları olan ninni, sayışmaca, bilmece, tekerleme, masal, fıkra, hikâye, efsane, destan, mit gibi verimleri küçümseme yoluna giderken, bir kısmı da bu verimleri sahiplenen görüşe karşı oldukları için onlara sahip çıkmamıştır (Çobanoğlu, 2009: 9-11).

Kültür aktarımı ve değer öğretimi için zengin malzeme kaynağı olan halk edebiyatı ürünleri; millî-manevi duyguları yükseltici, kişisel gelişime katkı sağlayıcı, kişinin kendisi ve mensubu olduğu toplumu tanıması, anlaması, tarihini öğrenmesi, geçmişte yaşananlardan ders çıkarması, hayal gücünü genişletmesi, çok yönlü düşünebilmesine katkı sağlayıcı olması gibi yönleriyle edebiyatın yanı sıra eğitimin de bir parçası hâline gelmeliydi.

Bilimsel olarak tarihî gerçeklerle bire bir uyuşmasalar da destanlar, toplumların tarihleri hakkında ipuçları barındırır. Dil özellikleri, içerdiği değerler yönüyle toplumda birliktelik duygusunu yaşatması bakımından önemli bir türdür. *“İran’da yaşayan, Pers kültürünün en eski unsurlarını 10. yüzyılda köy köy dolaşarak bir halk ağzı olan Zinde’den toplayan Firdevsî, kitabının ön sözünde: “Ölmüş bir milleti otuz yılda dirilttim.” diyerek destanların ulusal bilinci oluşturmada ne kadar önemli olduğunu vurgular: Destanların, bir toplumun tarihi ve kültürel özelliklerini yansıtmaları, ulusal benliği geliştirmeleri nedeniyle çocuklara okutulması gerekmektedir.”* (Yalçın; Aytaş, 2002: 97). Masallar kulaktan kulağa aktarıldığı için söyleyeni unutulmuş ve her anlatanın yeni bir şeyler katmasıyla gelişmiştir. Toplumun yaşadığı sosyal, kültürel, ekonomik değişimler de masallara yansımış; sadece zamana bağlı olarak değil, coğrafyaya bağlı olarak da masallar değişikliklere uğramıştır. Kültürel kimlik oluşturma işlevini yerine getiren hikâye ve masallar; yazıldıkları toprakları, o toprakların insanlarını anlatır. O ülkenin tarihinden, geleneğinden, dil ve duygu derinliğinin kaynağından yeryüzüne çıkarak millî bir kimlik oluştururlar. Fabllar aracılığıyla çocuklara, tokgözlülük, kanaatkârlık, dürüstlük ve yardımseverlik gibi olumlu insan davranışları kazandırılmaya çalışılır. Hayvanlar aracılığı ile insanoğlunun binlerce yıldır oluşturduğu deneyimler kısa ve öz biçimde aktarılır. *“Bir noktada atasözlerinin canlandırılması niteliğini taşıdıklarından belki atasözlerinden daha kalıcı, eğitici özellik taşırlar.”* (Yalçın; Aytaş, 2002:127). Sadece çocuklara değil yetişkinlere de hitap eden eğitim araçlarıdır. Şiirdeki ses ve uyum çocuğu etkiler. *“Erken yaşlarda çocuğa tekerleme tadında şiirler okumak, hayal gücünün ve yaratıcı düşüncenin gelişmesi, kelime hazinesinin zenginleşmesi için son derece önemlidir.”* (Şimşek, 2005: 219). Çocuk, şiiri anlamasa da şiirdeki müzikal ahengi hisseder. Küçük yaştan itibaren çocuklara şiir okumak, ezberletmek gerekir. Şiir çocuktaki estetik hissi geliştirir. Şiir yorumlama ile öğrencilerin analiz ve sentez yapma yetenekleri gelişir. Halk şiirleri, mâniler, tekerlemeler çocuklara küçük yaşlardan itibaren sunulmalıdır. Orta oyunu gibi tiyatro türüne dâhil edilebilecek halk verimleri çocuklar açısından hem eğitici ve hem de eğlencelidir. Çocukların kişilik gelişimine katkıda bulunur. Fıkralar, pratik düşünme ve analitik zekânın gelişimine katkı sağlar.

Halk edebiyatı ürünlerinin çocuk gerçekliğine uygun hâle getirilerek okul öncesi, çocuk ve ilk gençlik edebiyatına dönüşmesi sayılan ve sayılmayan pek çok yönden faydalı olabileceken bu yola gidilmediği görülmektedir. Çünkü halkın dilinden derlenen bir kısım hikâye, masal, şiir, fıkra gibi türlerdeki eserler çocuk gerçekliğine uygun olmamakta, dilleri ağır olabilmektedir. Oysa hepsi öyle değildir. Alana vâkıf olmak, araştırma ve tespitlerde bulunarak seçim yapmak ve uyarlama ile çocuk dünyasına kazandırmak gerekmektedir. Oysa bu iş yayınevleri için zor ve meşakkatli bir yoldur. Türk millî eğitiminin de halk edebiyatı verimlerinden yararlanmadığı ve ders kitaplarında bu tür metinlere çok az yer verildiği görülmektedir (Karakuş, 2011: 574). Bugün MEB’in belirlediği 100 Temel Eser içerisinde yer alan eserlerin neredeyse bütün yayınevleri tarafından basıldığı görülmektedir. Bu durum şu soruyu akla getirmektedir: “Türk Millî Eğitimi halk edebiyatı verimlerinden yararlamak isteseydi ve bunu eğitim politikasına dâhil etseydi, bugün yayınevleri bu tür kaynaklara çok daha fazla yer vermiş olmaz mıydı?” 100 Temel Eser’de görülen tablonun burada da görüleceği düşünülmektedir. Ama Millî Eğitimin böyle bir yönelimi ve de kaygısı yoktur.

Gerek akademik camiaya, gerek Türk millî eğitimine ve gerekse yazar, çizer ve sanatçılara bu konuda büyük bir sorumluluk düşmektedir. Akademisyenler bu eksikliği gündeme taşımalı, Millî Eğitim Bakanlığı bu eksikliği fark etmeli ve giderme yolunda adımlar atmalı, sanatçılar da bu adımlara destek olmalıdır. Bugün çocuk edebiyatının çok değerli yazar ve çizerleri vardır. Onlara düşen en önemli vazifeler arasında çocukların hayal dünyalarının, kişiliklerinin, estetik yönlerinin ve okuma alışkanlıklarının gelişmesine katkı sağlamak yer almaktadır. Halk edebiyatının Türk kültürüne kazandırdığı verimlerin pek çoğu bu vazifeleri yerine getirebilmeleri için yazar, çizer ve sanatçıları beklemektedir. Bu ürünlerden yararlanmalı, kültürümüzün temel taşı niteliğindeki bu verimlere çocuk kitaplarında, şarkılarında, tiyatrolarında, şiirlerinde, filmlerinde, çizgi dizilerinde yer verilmelidir.

Kaynaklar

- Çobanoğlu, Ö. (2009). *Halk Edebiyatına Giriş*. (1. baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Delmas, C. (1967). *Avrupa Uygarlığı Tarihi*. Çeviren: Gürol, E. (1. baskı). İstanbul: Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları.
- Elçin, Ş. (1988). *Halk Edebiyatı Araştırmaları*. (1. baskı). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Eryılmaz, B. (1992). *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*. (1. baskı). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Güleç, H. (2011). *Türk Halk Edebiyatı*. (2. baskı). İstanbul: Kriter Yayınları.
- Güzel, A.; Torun, A. (2012). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. (1. baskı). İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Karakuş, N. (2011). *Türkçe Öğretiminde Kullanılan Metinlerin Yıllara Göre Değerlendirilmesi. III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- Kunos, İ. (1994). *Türk Halk Edebiyatı*. Hazırlayan: Gülensoy, T. (1. baskı). Kayseri: Bizim Gençlik Yayınları.
- Milliyetçilik akımı: 16.09.2014 tarihinde <http://tr.wikipedia.org/wiki/Milliyet%C3%A7ilik> adresinden alınmıştır.
- Oğuz, Ö. vd. (2012). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. (9. baskı). İstanbul: Grafiker Yayınları.
- Yalçın, A; Aytaş, G. (2002). *Çocuk Edebiyatı*. (1. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.